

La chaîne des langues

■ ■ " Robert Lafont parle du *Grand voyage d'Ulysse d'Ithaque* " « Robert Lafont parla del *Viatge grand de l'Ulisses d'Itaca* » ■ ■

■ ■ Transcription complète

La revirada de la partida centrala de l'*Odissèa*

■ **Patrick Sauzet** : *Robèrt Lafont, bonjorn. Mercé d'èstre vengut aici nos rejónher al Miralh per nos parlar particularament d'aquesta òbra tieuna, apoderada per tu... S'agís doncas de l'Odissèa que cal sonar la revirada que venes de ne donar : Lo Viatge grand de l'Ulisses d'Itaca. E bon, aquesta òbra es escasença, abans de t'escotar – se nos vòls ben legir qualques passatges – de qualques questions que voliái, que voldriam, me sembla, e considèri que te deuriam pausar. Es primièr, es un còp de mai, dins ton òbra e tanben dins una òbra occitana, la preséncia de Grècia. Me sembla que i a una ligason particulara dins ton òbra de ficcion, e pensi a l'Icòna dins l'Iscla en particular. Grècia jòga un ròtle important. Es una Grècia, aquí, apocaliptica, dins l'Icòna ; aici, es una Grècia de començament, de modèl, de descobèrta. V'aquí : pòdes dire aquí un mot aquí dessus, sus Grècia e Occitan, e Grècia e ton òbra ?*

Robèrt Lafont : Òc ! Escota, i a... ieu soi Occitan de Provença, i a una ligason naturala per la mar entre la còsta provençala e lo monde de Grècia. Anèrè mai d'un còp en Grècia e aprenguèri lo grèc ; ai una cultura grèca tant coma occitana e, donc devíá arribar un jorn ont m'acarèsse eme lo problèma, – lo problèma, ne'n podrem parlar – de la revirada de, non pas l'*Odissèa*, mai d'un tèrç de l'*Odissèa*, la part centrala, dins una versificacion occitana e un problèma de passatge d'una lenga a l'autra. Alòrs i a naturalament una cèrta passion per la lenga grèca, per la poèsia omerica e, i a, benlèu, l'idèa que una revirada occitana balha quauqua rèn de non-academic. Coma lei reviradas francesas que son totas... coma que virèsses, son academicas ; alòrs, la lenga francesa ame son colet, eme son biais de dire, es una lenga academica. L'occitan... l'occitan d'aquesta revirada es lo lengatge provençau de la mar, es un lengatge de marins, de pòrts e donc siam d'aise.

■ **PS** : *E i a un precedent justament de revirada, ja. Ne parlas dins lo prefaci, del trabalh de Charlon Rieu.*

RL : E bèn, i a la revirada de... doas essencials : la de Charlon Rieu qu'èra un païsan felibre que fuguèt ajudat a revirar l'*Odissèa*. Faguèt una revirada en pròsa que a mon idèa dona pas exactament lei conotacions dau tèxte grèc- ; e i a la magnifica revirada catalana de Carles Ribà. Coneguèri Carles Ribà. Parleriam de sa revirada de tota l'*Odissèa*, qu'es un cap d'òbra de la literatura catalana finalament, tant coma de la literatura grèca. Alara i aviá aquelei doas referéncias e puèi l'experiéncia mieuna, experiéncia mieuna de la metrica occitana, de la versificacion occitana, e donc, me meteguèrè au trabalh.

■ **PS** : *E parlas donc aquí, dins... Tot ara disiás Provença, de la complicitat o de la coneccion entre Provença e Grècia... E finalament, es qué... bòn, es revirat donc, dises, en provençau de la mar ; e es qué i a, finalament, una mena de subsidiaritat dialectala per l'occitan, per aquò ? Es qué òm poiriá imaginar una *Odissèa* que foguèsse en occitan revirada en lanusquet o en lemosin ? O es qué,*

justament, l'occitan pòt, coma aquò, especializar sos dialèctes, coma fasiá lo grèc, per un genre o per l'autre ?

RL : Es possible. Es possible. Que quauqu'un o faga ! Ieu siáu un escrivan de Provença, donc mon occitan... ai escrich en occitan centrau, mas enfin, mon occitan poetic es subretot lo provençau, la lenga de Mistral, direm. Lo provençau rodanenc e donc es una revirada en occitan rodanenc essencialament.

■ **PS :** *E alara, aquí donc, parlavas totara justament de revirada, parlavas del mètre. Pensi qu'í a una importança aquí, del trabalh sul mètre : as inventat un mètre per revirar aquí e que efectivament rend quicòm, o veirem totara...*

RL : I a una revirada, bòn. La versificacion grèca anciana es una versificacion basada sus l'alternància de sillabas lònigas e de sillabas brèvas. Lo dactil, lo mètre : lo dactil es « lòniga - doas brèvas » que se pòdon remplaçar per doas lònigas. Alòrs aquí, es impossible. La lenga grèca, d'alhors, a cambiat totalament e l'epopèia dau sègle dètz-e-sèt, cretesa, es dins un grèc tonic, ame l'accent tonic e donc es una..., es coma dins lei lengas romanas, coma dins l'occitan modèrne, l'italian, l'espanhòu. La lenga es una lenga de tonicitat e lo ritme dau vèrs es tonic.

■ **PS :** *Es sillabic.*

RL : Òm pòt pas faire autrament que de faire aqueu passatge. Mai es aquí que tot se jòga perque cau donar una trasposicion que donèsse una idèa de çò qu'es lo tèxte grèc. Lo tèxte grèc es aquel examètre dactilic : nòu mila vèrs, nòu mila examètres dactilics que se seguisson. Come sabes, lo poèta fai d'encambaments de vèrs a vèrs de lòniga. Donc, es una mena d'immense discors en pròsa onte debes entendre, dessota lo discors, un rebat contunhós de ritmes que, en grèc ancian, èra l'alternància lòniga-brèva e que, ara, deu èstre una alternància tonica-atòna. E donc, es çò que ai ensajat perque caliá trobar primièr un mètre que convenguèsse : l'examètre dactilic eme l'encambament, te pòt davalar a catòrze sillabas, te montar a dètz-e-uech. E ieu ai pres un vèrs de setze sillabas perque es en defòra de la longor maximala que l'aurelha francesa i es acostumada, qu'es l'alexandrin, lo famós alexandrin qu'es sec, que te seca tament. Bòn, lo tròbi academic. Ai trobat donc un vèrs fòrça plus desplegat, qu'anèsse dins lo tèmps, a son ritme e que donèsse finalament, quand s'encadena, l'idèa d'un discors, çò qu'es l'*Odissèa*. Es un cònte, l'*Odissèa*, e ai pres la part centrala, que son lei viatges d'Ulisses que, pèr part, es Ulisses que cònta, per lo racònte en cò dei Feacians ; es donc un racònte que cau seguir e aquò se deu debanar. Alòrs i a de dificultats que demòran per de qué i a lo monde sociau e lo monde esperitau dei Grècs. Alòrs la gròssa dificultat que pòde... qu'ai ensajat de cernir es lei famoseis epitètas de natura.

■ **PS :** *Òc e que tornan.*

RL : Tre.... L'*Odissèa*, coma l'*Iliada*, son de poèmas que son faches un pauc..., son remontats eme d'emistics, de mitat de vèrs e cada emistic es una epitèta de natura. Es un biais. Ditz per exemple, non pas « Ulisses parla », mai πτερόεντα προσήυδα : « fai de paraulas aladas ». E aquò fai la mitat d'un vèrs « lei paraulas aladas » πτερόεντα προσήυδα. Fai la mitat d'un emistic... d'un examètre. Alòrs, aquò lo consèrve naturalament, en lo provencializant un pauc : cada nom de dieu demòra un nom de dieu. Es un monde estranh, le monde de l'*Odissèa*. Es un monde fòrça realista ame tot un vocabulari de mestiers, de marins, de païsans, fòrça enrasigats dins lei realitats materialas, e es un monde ont lei dieus son darrièr la pòrta, son aquí, de lòniga. Òm es au contacte perpetuau ame l'autre monde, ame lo monde dei dieus.

Lo ritme dau vèrs

■ **Patrick Sauzet :** *Aquí pausas la question a de moments, justament, de la relacion, tanben qu'an pausat qualques istorians... de la relacion dels Grècs amb sos dieus. S'í cresián o pas ? De qu'es... es qu'es pas una fe dins lo sens...*

Robèrt Lafont : Es pas... Òm pòt pas pausar lo problèma segon la concepcion modèrna o cristianizada de la fe. Cresián a la preséncia dins lo monde de principis divins e per mai de comoditats, ie donavan la figura d'un òme. Òmes, femnas, ame de passions, eme... I aviá doas

umanitats finalament, l'umanitat onte vivián leis òmes sus tèrra e una altra umanitat superiora, qu'èra l'umanitat dei dieus, ame totei lei passions umanas e de poders que leis umans an pas. Lo poder d'aparéisser quand vòlon, de recórrer dins l'espaci d'un endrech a un autre, enfin, lei poders de preséncia divina dins lo reau. E coma Ulisses vai dins de país completament desconeguts, es totjorn sus lei pòrtas d'un autre monde. E l'autre monde aparéis e es aquò, l'*Odissèa*. Es aquò : la granda poèsia de l'*Odissèa* es la preséncia de l'autre monde dins lo monde.

■ **PS** : *E aquò, bon alara, -tornarem totara benlèu sul ritme, que... Parlas aquí de limit e pensi... lo limit efectivament... parlas del monde grèc coma apareis dins l'Odissèa, lo fach qu'es centrat sus la mar Egèa que, bon aquí, es lo monde clar e conegut e que ja Itaca n'es sus un òrle, e puèi, i a los delais d'aquel monde que son...n'i a un al Nòrd qu'es la Mar negra, i a lo Sud.*

RL : Es subretot lo grand moment, benlèu lo legirai, lo moment extraordinari de l'*Odissèa* onte Ulisses va dins un país onte fai totjorn nuech, lo país dei Cimerians perque coma navigaires avián una experiéncia de mondes onte i..., de mondes Iperboreans. Mai explicavan pas. Alara, vesían un jorn onte tot... fa sempre nuech, e un monde onte fai sempre jorn ; e Ulisses vai, fai lo sacrifici. Un sacrifici, qu'es un sacrifici d'una granda barbariá. Lei bèstias son sagnadas a l'entorn d'un cròs que fai dins la tèrra e lei mòrts que an plus ges de fòrças vènon beure lo sang, lo sang...

■ **PS** : *Per se refar...*

RL : Per se refaire. E la maire d'Ulisses monta deis Infèrns, a l'odor dau sang e Ulisses parla eme sa maire, e li explica çò que li es arribat. Es un moment extraordinari ! Parlar eme sa maire mòrta. Far revenir sa maire mòrta deis Infèrns. Es un grand moment de l'*Odissèa* !

■ **PS** : *Donc aquí ben, aqueste rencontre amb los mòrts es lo limit de la frontièra. E es aquí, la frontièra e l'epopèia son ligadas dins l'Odissèa ?*

RL : L'adieu de la maire que es mòrta e que pòt pas agantar lo monde dei vius e es una causa fòrça patetica !

■ **PS** : *Òc.*

RL : I a un patetisme dedins e i a un patetisme dei mòrts-vivents dins lo paganisme antic. Son mòrts, se sarran eme la languison de la vida. Es per aquò que vènon beure lo sang per de que son... te ramentas lo passatge de Virgili quand Enèa vai ais Infèrns, que lei mòrts son sus lo bòrd de l'Estige e que cridan, cridan : « Venètz, venètz » e que s'entend soncament un brusiment de rèu. Arriban pas a cridar. Es aquò lo patetisme de la mòrt.

■ **PS** : *La mòrt, que demòran los paures... La paraula occitana per dire « paure » a prepaus dels mòrts, se pòt semblar un sovenir coma aquò d'aquela idèa de plànher los mòrts qu'an pas pus aquela...*

RL : A, lei mòrts son de plànher.

■ **PS** : *Lo languiment de la vitalitat.*

RL : Per lei Grècs, lei dieus, enfin la creacion, a donat a l'òme de viure. E es una bèla fortuna de viure ! E i a rèu que remplaça la fortuna de viure.

■ **PS** : *E alara, dins lo ritme del vèrs que ne'n parlàvem, parlas de pas, e parlas tanbèn de batèu. As retrobat, dises que...*

RL : Bòn aquò... sabes. Lo vèrs qu'es fach de longas e de brèvas, son ritme essenciau es donat per la copa pentemimèra la mai frequenta, après lo cinquen mièg, mièja mesura, - disi pas pè perque...

■ **PS** : *Son de sillabas ?*

RL : ... grops de sillabas. E donc i a l'effemimèra aprèp lo seten eme la triemimèra e aquí i a doas copas. Ai de vèrs : ai ensajat tot aquò. Ai jogat sus lei copas. E puèi me sieu dich : De qu'es la copa ? La copa revèrsa lo ritme dau vèrs. Perqué ? La copa es après una longa, donca a un temps, digam, un temps fòrt per parlar modèrne. E tòrnas començar lo segond emistic sus de tons fèbles e donc lo ritme se revèrsa. Es aquò : lo ritme se revèrsa e es aqueu ritme que te seguís de lònca. Alòrs ieu,

eme una mena de sinestesia, aviáu esprovat aquò, e tot lo monde o pòt esprovar, sus çò que se ditz « lo rotladís » (francés : *le roulis*). Te metes sus un barquet, pron de prene la mar e lo barquet fai coma aquò [GÈST] ; tomba e se relèva, te fai coma un vèrs. Mai, i a totjorn una causa sensibla entre un moment e l'autre. Lo rotladís es...

■ **PS** : *Òc, un temps que se marca...*

RL : I a una marca, e es aquò l'experiéncia de la navegacion, l'experiéncia de la mar, pas de la tempèsta, mai de la mar. E per ieu, l'*Odissèa* es breçada tota per un ritme de barca.

■ **PS** : *E alara, doncas, aquí, dins aquesta Odissèa, as fach una tria, una causida. E qu'es una causida de tria lachmaniana, es a dire de dire « v' aquí, gardi pas que la part mai autentica, mai anciana, lo centre mai centre », o es qu'es una causida de necessitat o de causida estetica ?*

RL : Bèn, es una causida immediata. Es pas una causida bèn pensada. I a tres partidas dins l'*Odissèa*, qu'es un montatge. I a la *Telemaquia*, es amb Telemaque ; i a lei *Viatges d'Ulisses* e i a la *Mòrt dei demandaires*. Alòrs, ai pres lo centre. Lo centre perque es la part centrala, e d'alhors, l'*Invocacion a la musa* es facha pas per tota l'*Odissèa*. Es facha per lo centre, l'invocacion quand ditz : « Musa, me vas còntar lei viatges d'Ulisses », non pas la mòrt dei pretendents, non pas lei viatges de Telemaque...

■ **PS** : *Aquela invocacion es repetida, es represa dos còps, es partejada per un...*

RL : Es aquò. Alòrs ai pres la part centrala perque es aquò vertadièrament l'ossamenta :

Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ
πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσεν...

■ **PS** : *Es aquò. Aquí l'inici grèc. E alara, que nos dona dins ta revirada occitana aquel començament grèc ? Podèm coma aquò metre dirèctament en parallèl las doas lengas coma prepausas.*

RL : E bèn l'ai :

*D'aquel eròi fai-me, Musa, lo cònte, aqueu mèstre d'enganas
que barrutlèt lo mond, arroïnats lei barris sants de Tròia,
e veguèt lei ciutats de tant de pòble' e coneguèt sei biais.
De tant de maus ne patiguèt dintre son còr subre la mar*

Entendes aquí lo vers « De tant de maus ne patiguèt / dintre son còr / subre la mar » ?

*per se gardar la vida a el e far tornar sei companhons.
Mai lei companhs capitèt pas de lei salvar, tant o vouguèsse,
leis abestits, que de son creire d'espererei petriguèron,
d'abòrd que dau Soleu d'Amont avián ausat manjar lei tauras.
Foguèt adonc aquest que li raubèt lo jorn de la tornada.
A nosautres tanbèn, filha de Jòu, e d'ont que siá, racònta.*

■ **Patrick Sauzet** : *Doncas dises efectivament, as revirat ἄνδρα per eròi justament, donc...*

Robèrt Lafont : E òc. Es lo primièr mòt dau poèma.

■ **PS** : *Òc, ἄνδρα μοι... D'aquel eròi... E doncas, aprèp efectivament, as gardat efectivament, disiás, una revirada vèrs per vèrs, per exemple i a lo famós encambament de νήπιοι dins lo grèc e aquí es donat per leis abestits...*

RL : leis abestits, òc

■ **PS** : *...remandat coma aquò, en regèt al vèrs seguent, òc.*

RL : Veses qu'ès fidèl au tèxte grèc.

■ PS : Òc, *totalament...*

RL : E sabe pas se quauqu'un o faguèt dins una lenga quina que siá.

■ PS : *De revirar vèrs per vèrs ? Sai pas. Berard revirèt en francés per aquel...*

RL : Encara en alexandrins que son insuportables.

■ PS : *Es mecanic e repetitiu... Dises qu'aquel vèrs – digam vèrs – de setze sillabas - d'acòrdi setze – qu'as causit, donc segon lo cas, lo retalhas en tres còps quatre, enfin...*

RL : Totei lei copas possiblas....

■ PS : Òc, *fas uèch e...*

RL : Totei lei copas possiblas e doas copas...

■ PS : *Uèch-uèch o sièis-sièis-..., òc.*

RL : E òc.

■ PS : *E permet aquí efectivament...*

RL : Quatre-sièis-sièis per exemple.

■ PS : Òc, *tanbèn d'aver aquela varietat...*

RL : Òc, *sièis-quatre-sièis...*

■ PS : *E tanben parlas a un moment donat en grèc d'una ressorsa d'expressions que permet, dises, d'èstre l'estopa del vèrs per li donar la bona mesura, que son las particulas... E ieu ai l'impression que, en occitan, çò que jòga un pauc lo ròtle equivalent son..., es benlèu la sufixacion. L'occitan a pas gaire de particulas mas a una mena de... ; es un pauc plegadís per los sufixes e aquí permet, benlèu, de jogar aquel trabalh d'estopament, coma dises, de calafatatge del vèrs, per demorar dins la metafòra marina. E es que seriás d'acòrdi amb aquò ? L'idèa que la derivacion occitana jòga un pauc lo ròtle de la particula grèga ?*

RL : La derivacion occitana e puèi quauquei paraulas sintaxicas : « Es segur, verai, zo ! »

■ PS : « Zo ! » Òc. *Qu'es tanben un material efectivament a posita. Material fatic per comolar l'espaci, d'acòrdi. Bon, e donc alara, aquí donc, nos as legida « L'Evocacion a la Musa », l'entrada dins lo poèma. Se te caliá causar, -perque malurosament poirem pas escotar, nos poirem pas faire dire per la musa a través de tu tota l'Odissèa-, qué causiriás de legir ?*

RL : E bèn, podèm començar au començament d'aquela part centrala, es : i aguèt l'assemblada dei dieus e, Jupiter, Jòu - qu'ai apelat Jòu-, manda Ermès a la bauma de Calipsò. Calipsò es la nimfa que dempuèi d'annadas viu eme Ulisses e que lo retèn dins son iscla qu'es...

■ PS : *Es « la resconduda ». « Calipsò » es « la resconduda ».*

RL : Calipsò es naturalmente... etimologicament es « la resconduda ». Es la divessa resconduda, es a dire, es curios perque psicologicament, se vòls, es a l'encòp la voluptat, d'abòrd fan l'amor totei lei vèspres (se ditz dins lo tèxte), e es la preson.

■ PS : Òc.

RL : Ulisses es empresonat per la voluptat dins una iscla perduda.

■ PS : Òc, *dins una bauma... metaforica.*

RL : E se..., e totei lei vèspres vai plorar sa femna, davant la mar.

■ **PS** : *Davant la mar.*

RL : E finalament, es Calipsò qu'es sacrificada... Perque es Calipsò que ie dona la mejan de fugir... E alòrs, legigam quauquei vèrs se vòls « Argifont ». L'Argifont es Ermès, es una epitèta. E arriba en volant e en seguissent la mar. Es un bèl endrech.

■ **PS** : *E depend, per de que aquí es luènh. Dises que en mai Ermès e mai per èstre dieu, ni per èstre dieu, per arribar en cò de Calipsò, li cal un brave viatge. Es pas...*

RL : Fa un brave viatge e viatja... Vòla sus la cresta dis ondadas, veses, coma un aucèu :

*Antau o diguèt Jòu. E triguèt pas l'Argifont messatgier
que se nosèt tanlèu sota lei pès lei cordons de sei sòlas
immortala' e d'aur fachas que lo portavan sus l'enaigat
ò sus la tèrra sensa termina, dins lo bofe d'una aura.
En Peria arribat deis aires caseguèt subre la mar,
e de s'encòrrer sus poncha d'ersas que semblava un gabian
que dins lei bassa' espaventosas de la mar sensa recòrdas
çaça lo peis e se banha lei plumas drudas dins l'esposc.
Tal èra Ermès que lo portavan numerosas leis ondadas.
[E] quand foguèt vengut a l'iscla alin que fai terme dau mond,
quitèt la mar qu'es color de violeta e'n tèrra caminèt
d'aquí qu' a la grand bauma ne foguèt, ont restava la Nimfa
dei anèlas polida', e la trobèt que demorava au sieu.
Sus lo fogau lo fuòc landava e se sentiá dau pus alin
l'odor dau cèdre fendedís e de l'encèns fèr qu'embaïmavan
l'isclon en venènt cendre. Ela aquí donc cantava a bèla votz
en fasènt sus la tela anar venir una caneta d'aur.
Entorn de l'espeluga aviá grellhat un verturós fornit
de vernhe' e mai d'aubars entremesclats de ciprès sentorós.
I nisavan d'aucèus, d'aquelei qu'an la larga envergadura,
lei capons fèrs e lei moissets, tanbèn lei gralhas quilarèlas,
aucèus de mar, afeccionats de jorn a seis òbras marinas.
Au rebauc de la vòuta e de la cava aquí s'èra expandida
una vinha dei doça' e dins son bòn d'edat, tota cargada
de sei rasims. Quatre sorgènts escoladís a-de-rèng d'aiga
lindeta, puèi se n'anavan embessonats cadun sa via
ai mòlei pradariás ont violetas brulhavan e jòuverd.
Ges d'Immortau auriá pogut venir aici sens se chalar
deis uelhs e se sentir lo còr en rabiment tot çò vesent.*

■ **PS** : *V'aquí lo jòuverd, aquí n'í a que...*

RL : Es l'iscla dau jòuverd, l'iscla de Calipsò, es curiós.

■ **PS** : *E donc, e aquí, donc aquesta bauma paradisiaca – d'un biais – de Calipsò, dins lo prefaci, insistisses sus doas causas, primièr aquela Calipsò, aquela amorosa es tanben qualqu'un que fila sa lana a mai amb una caneta d'aur...*

RL : La caneta, òc !

■ **PS** : *Doncas, rèsta pas de filar ça que la, e vesi aquí en passant, lei « capons fèrs ». E es que un... Lei capons fèrs son presents dins una altra bauma que es la de Tavèn dins Mirèlha tanben... i a de capons fèrs.*

RL : Es aquò, de capons fèrs « sus seis alas foguejan »¹. Son capons fèrs. E bèn, es a dire que tròbe la realitat provençala deis aucèus, dei... tot. Tot es parièr.

¹ La citacion exacta de Mirèia, a prepaus dels *capons fèrs*, es : « e seis alassas foguejavan » (II.139)

■ **PS** : *E lo capon fèr es tanben dins lo grèc o ben...*

RL : E òc. E puèi, i a una causa aquela, magnifica ; lo dieu que semblava un gabian que « caça lei peis e se banha lei plumas drudas dins l'espoc ».

L'arribada en çò dei Feacis

RL : Bon, e ben escota. Podèm ensajar.

■ **Patrick Sauzet** : .. *l'arribada benlèu. En cò dels Feacis.*

Robèrt Lafont : I a Nausicaa....

■ **PS** : *I a tres femnas : i a Penelòpa, Calipsò, e Nausicaa donc, ara...*

RL : I a Nausicaa e Penelòpa.

■ **PS** : *E Penelòpa, vaquí !*

RL : Penelòpa, qu'es la femna e qu'es l'iscla tanbèn. E vai, naviga devèrs Penelòpa. Es aquò. Es Ulisses. Alòrs, sabètz, coneissètz l'istòria de Nausicaa. A servit a fòrça tablèus, n'i a un au musèu d'Antíbol de Picasso e que... Alòrs lei joventas son vengudas faire la bugada. Son vengudas far la bugada dins un pichòt fluvi que dona sus la mar e puèi expandisson la bugada. E en esperant que la bugada se seque au solèu, sus lei calhaus, jògan a la pauma.

■ **PS** : *Òc.*

RL : Jògan a la pauma. Es coma aquò que la pauma vai desrevelhar lo paure Ulisses que dormissiá après una nuech de tempèsta.

■ **PS** : *Dins un bartàs aquí.*

RL : Dins un bartàs que sortís nus e que : « Bon Dieu, soi nus ! » e que se bota una...

■ **PS** : *Desraba una branca.*

RL : Una branca. Una branca. Mai lei joventas rèstan nusas elas, e ! Lei joventas son nusas e..., e se fai conèisser de Nausicaa que li ditz : « Nòble estrangier ... », enfin a la grèca : aculhènça. Es aculhit Ulisses, e alòrs, vesèm Nausicaa qu'arriba eme si muòlas en portant la bugada.

*Mai mentre qu'ailalin èra a pregar Ulisses l'enduraire,
lo vam dei muòla' aviá portat la jove rèina vers la vila.
Quand foguèt arribada a l'illustre palais qu'es de son paire,
s'arrestèt au portegue, a son entorn sei fraires s'agropèron
que semblavan de dieus, e lei muòlas dau carri desliguèron,
e portèron lei vestiments a l'endedins de la demòra.
Ela ganhèt sa cambra ont li venguèt recalivar lo fuòc
una vièlha d'Epira, Eurimedosa la cambriera. Antan
lei naus corvas de sei dos bòrds l'avián raubada a son país,
en don per subrepés l'aviá Alcinoòs perque
comandava ai Feaci' e coma se foguèsse un dieu lo pòble
se l'escotava. Aviá noirit la Nausicaa dei braç blancs.
Ara teniá lo fuòc e servissiá lo sopar dedins la cambra.
Dau temps Ulisses s'arborava, a la ciutat s'acaminava.
a son entorn vujava Atèna una nivola espessa, dins l'idèa
que crosèsse un Feaci auturós, e qu'aquest l'arrasonèsse
de paraula' afrontosa' en li pausant la question : e cu siás ?
E coma anava intrar dins aquesta ciutat amistadosa,*

*Atèna lai veniá a son davant la diva deis uelhs lindes
sota lei trachs d'una drolleta jovenòta, dorga en man.
S'aplantèt davant eu, e lo divin Ulisses demandèt :
« Enfant, es que me menariás d'Alcinoòs a la demòra,
lo senhor que regís la ciutat bèla e lo pòble d'aicí ?
Siáu estrangier, après de pron patir çai me veses qu'arribe
de fòrça luenh, d'un país forestier ; e coneisse degun
dei gènts que dins aquest terraire e dins aquesta vila vivon.*

RL : Aquò es un pauc, es pas çò que disiáu : es l'arribada d'Ulisses en cò dei Feacians. Es pas lo
rencontre de Nausicaa. Nausicaa es avant. Anam tornar en arrièr, per de qué...

■ **PS** : « Ailà dormiá Ulisses.. »

RL : Espèra... Alòr i a agut la tempèsta...

■ **PS** : *Me sembla que l'ai, i a lo sòm d'Ulisses : « Ailà dormiá Ulisses lo divin enduraire, de sòm E de
lassièra ablasigat. » Es aquò non ? en 48 ? E après...*

RL : 48 ?

■ **PS** *Es aquí aprèp*

RL : A « L'aculhença de la manida » es aquò....

*Ailà dormiá Ulisses lo divin enduraire, de sòm
de lassiera ablasigat. Atenà i trobèt l'escasença
d'anar vers l'encontrada e la ciutat dau pòble dei Feacis.
A temps passat aquest viviá au larg terraire de Fontauta,
a costat dei Ciclòps, mena tota conflada de cresença
e que lo trigoçava, estènt que tant pus fòrta s'atrobava.*

RL : Bon anem un pauc pus luenh....

■ **PS** : *I a lei Feacians e aprèp...*

RL : Alòrs te cau, te cau faire la bugada. Alòrs, Atenà derevelha Nausicaa :

*Tanlèu venguèt l'Auròra dau bèu sòli. Aquesta despertèt
la bèn vestida Nausicaa. Esbalausida de son sòm,
s'encorreguèt devèrs l'ostau per ne portar nòva a sei gènts,
son paire car e mai sa maire, en dedins lei trobèt. La maire
amb lei cambriera' èra assetada sus la pèira de la lar
virant la conlhada tencha de porpra. Sus lo lindau
tustèt lo paire qu'amb lei princes de remarca s'enanava
per lo consèu ont lo sonavan lei Feacis remirables.
Se tenguèt drecha a son costat e sa rason li debanèt :
« Papà, perquè me fariás pas armar la carriòla cambuda
dei ròdas bèla', ont portariáu au riu la ropa per lavar ?
Que tant n'ai d'embrutida ieu, e que tu, paire, te convèn
a tu tanbèn quand te'n vas conselhar au consèu amb lei princes
de sentir sus ta pèu de vestiments sensa ges de brutícia.
E mai te son crescuts cinc fius dins tei membres d'ostau,
dos se son esposats, tres encara garçons, bèlei getèlas,
que i agrada quand van dançar d'aver la ropa fresc lavada.
De tot aquò siás tu que dins lo cap debes n'aver lo suènh. »
Antau parlèt, mai la vergonha la tenguèt de mençonar
au paire un galant matrimòni. Eu comprenguèt e çò diguèt :
« Te lei planhirai pas, mon enfant, ni lei muòlas ni rèn autre.
Vai, que te van armar nòstrei sirvents la carriòla cambuda
dei bèlei ròda' e qu'a tan bèlament lei ridèla' ajustadas.*

*Sus aquò donèt l'òrdre ai servidors, aquestei s'ì gropèron,
tirèron fòra la carreta mulatiera a bèlei ròdas,
se l'aprestèt, lei muòlas se cordelèron sota lo jo,
la manida protèt dau cambrihon la ropa clarinèla
e venguèt la pausar sus lo fustam polit de la carreta,
la maire meteguèt tota mena de mangiscla au canèstre,
amb l'apanatge e rempliguèt de vin un oire en pèu de cabra.
Tot vist, la joventura enfin pensèt d'escalar sus lo carri.
La maire encara li donèt dins una fiòla d'aur un òli
dei coladís, que se n'onhèsse après lo banh amb sei sirventas.
Prenguèt ela la correjada e lei retnas de cuer lusent.
jorguèt per la partença ; e tustèron de sei batas lei muòlas,
de l'esfòrc s'estirèron e s'emportèron lo cargament
amb la mestressa. En caminant li tenián pè lei servicialas.*

RL : Es d'un realisme totau !

■ **PS** : Òc. Lo realisme qu'es pas trebolat per... Avèm vist aquí la recurença d'aqueles qualificatius « omeric », doncas « la carreta ai bèlis ròdas » e es vertadièr, empacha pas lo realisme. Aquela preséncia de la qualificacion « automatica », digam, empacha pas de...

RL : I a un adjectiu : es l'adjectiu grèc δῖος « divin », que vòu plus dire « divin ».

■ **PS** : Qu'es « lusent » !

RL : Qu'es simplement « plus bèu que natura ».

■ **PS** : Òc, δῖος...

RL : E arriba de lònga, e !

■ **PS** : S'aplica a Ulisses : δῖος Ὀδυσσεύς, es el. Ulisses es δῖος. Òc.

RL : Ulisses : δῖος Ὀδυσσεύς :

*E vaquí qu'au corrent dau fluvi verturós se gandiguèron,
i èran lei lavadors plens en tota sason ; e l'aiga bèla
desgorgava, de qué lavar çò pus embrenat que foguèsse.
Desfaguèron lei muòlas de la carreta per lei bandir
de lòng dei remolins dau fluvi que poguèsson pasturgar
l'erbatge melicós, e prenguèron dau carri la bugada
per la portar a plen de braç aquí que l'aiga es sorna. Ai gorgs,
fasènt a cu pus lèu acaba, dei dos ponhs se l'esquichèron.
Quand aguèron lavat e refrescat tot aquò qu'èra brut
espandiguèron a tengut de lòng la riba de la mar,
aquí que d'unei còps l'onda lava lei còdols e la seca.
E puèi, s'estènt banhada' e mai onhudas totei d'òli fin,
pensèron de manjar en causissent lo ribairés dau fluvi,
que demorava a se secar la ropa au clarum dau soleu.*

RL : Ieu sabe pas, coma en francés, se pòu dire simplement : « que demorava a se secar la ropa au clarum dau soleu ». I a tota la poèsia d'Omèra aquí dedins, e passa directament. Bòn, laissez Ulisses dins son bartàs.

■ **PS** : Òc que sortirà precauciosament, i a la metafòra amb lo fuòc...

RL : Que sortirà, bòn, e que veirà que la jovènta... que l'aculhís. Anam prene la...

■ **PS** : Lo compliment del palmièr...

RL : Alòr Ulisses monta devèrs lo Tirrèni, e arriba au País dei mòrts...

■ **PS** : A òc !

RL : e anam veire lo rescòntre...

■ **PS** : *Sèm dins los viatges aquí, doncas, dins los racontes en cò dels Feacians, conta sos viatges e lo viatge...*

RL : Es Ulisses que cònta ara, e !

■ **PS** : *...que parla, òc*

RL : Es pus luenh... *Lei Mòrts*, v'aquí.

RL : Alòr anam lo prene au moment, de l'evocacion.

■ **PS** : *Lei Mòrts es 145.*

RL : Èra... N'i a de mòrts. N'ai levat fòrça per de qué i a de poètas d'Alexandria que son amusats a metre totei lei mòrts possibles... Alòr s'acaba jamai. S'acaba jamai.

■ **PS** : *Prèsta a la sarcidura.*

RL : Es aquí que i a d'alhors l'idèa de l'immortalitat de l'arma. Din aqueu passatge.

Ulisses parla amb sa maire mòrta e retorn a Itaca

■ **Patrick Sauzet** : *Robèrt, donc aprèp... Ulisses, aprèp rescontrar Nausicaa, es menat al palatz del paire, d'Alcinoòs, e aquí i a los racòntes. Es dins aqueles racòntes en cò d'Alcinoòs que avèm los viatges e dins los viatges, un moment, un cimèl d'emocions finalament e a l'encòp d'aventura, es lo rescòntre amb los mòrts aquí, a l'òrle del monde conegut.*

Robèrt Lafont : Es aquò. D'abòrd, primièr i a Tiresiàs lo devinaire que ven de parlar.

*Tanlèu finir, se' vai en cò d'Adès l'arma de Tiresiàs.
Rèn mai, lo devinaire aviá pron desvelat lei destinadas.
Ieu demorave nèc e sens me mòure esperant que ma maire
pus a costat venguèsse mai e que beguèsse au sang fumaire.
Ela me coneguèt e m'adreicèt aludas lei paraulas :
« Ai ! mon enfant, qué fas aquí sota lei nèblas dau Ponènt ?
E mai vivènt ! Es dificil ai vius de veire aquest país.
De traversar lei fluvis grands e lei corrents espaventós,
l'Ocean d'en primier, que d'a pè lo passar es pas possible,
segur que cau aver una nau dei mieus facha' entre lei naus.
Aquò's de Tròia en barrutlant que fins aici siás pervengut ?
Tant a la lònga amb tei companhs ? Siás pas encara retornat
dins nòstra Itaca ? As pas vist tornarmai ta femna en ton palais ? »
Antau parlèt ; e per responsa a son dire ieu li faguèrè ;
« Aquò's que m'a caugut, maire, d'avau anar en cò d'Adès
amòr de consultar l'arma de Tiresiàs lo devinaire.
Non, ai pas encara tocat en Acaia. La tèrra nòstra
i ai pas tornarmai mes lo pè, ai barrulat de çai de lai
dins la dolor, dempuèi lo jorn que se prenguèt la decision
de sègre Agamemnon, lo divin rei, a Tròia poliniera,
per portar ai Troians la guerra tan lònga de nòstres armas.
Mai tu responde-me sens rèn biaisar e mai per lo menut.
Quina Parca t'assuquèt d'una mòrt a l'estrèm dei dolors
ò s'es la lònga malautiá ? Es que t'agarriguèt subran*

*de sei sagetas sens dolor la diva arquiera d'Artemís
diga-me de mon paire e de mon fiu, que quitère ailalin
se meis onors li son restats ò s'un autre òme leis usurpa
dempuèi lo jorn que se diguèt que me reveirián plus tornar.
E qué se pensa mon esposa legitima e de qué vòu ?
Es que demòra amb nòstre fiu ? Es que garda tot nòstre bèn ?
Ò se l'a ja per esposa emportada un pelòt deis Aquèus. »
Aquí çò que diguère e me respondeguèt ma nòbla maire :
« Es bèn que tròp qu'ela demòra a l'interior de ton palais
d'un còr pacient ont la longanha de sei nuches atristesidas
coma lei jorns se passan a plorar e se languir de tu.
De teís onors degun a pas pres rèn. Telemac sens destorbis
fai prosperar lo tenement e pren sa part dins lei festins
ont convèd qu'un qu'a drech de justicier tròbe la taula mesa.
Es convidat de totei. Per ton paire, es dins lei camps que viu,
en ciutat se vei plus, se passa de cobertas per dormir
e mai de liech bastit e d'aquelei lençòus que t'escalugan,
d'ivèrn es dins l'ostau que dòrm au bèu mitan de l'ostalada,
dedins lo cendre au pè dau fuòc, amb sus la pèu de vièstits traces.
Quand arriba l'estiu e quand l'automne bruelha verturós
e que cobrisson lo pendís de la costiera vinatiera
lei jaç de fuelhas qu'an resquilhat deis arbratges sus la tèrra,
s'i vèn jaire tristàs, e de lònga lo dòu creís dins son còr
dau desir qu'a de te veire tornat e li vènon lei rampas.
Coma o pòs veire ieu siáu mòrta, qu'ai complit lo sòrt prescrich,
non pas malauta d'una languina que d'un aflaquiment
fatau dau còs m'aguèsse lentament la vida desraubada,
mai de la languison, dau pensament de tu, Ulisses bèu.
Es la tendresa que la vida m'a levat dau gost de mèu. »
Antau parlèt, e dins lo trebolum de mon arma voliáu
a plen de braç estrénher l'ombra de ma maire defuntada.
Prenguère vam tres còps, mon èstre tot tres còps voliá l'estrénher,
tres còps dintre mei mans coma foguèsse un sòmi ò un rebat
s'esvaliguèt. Aguda la dolor me trafeguèt lo còr.
L'arraisonèra e li fauguère antau amb de paraula' aludas :
« Maire, perquè demòras pas quora desira t'abraçar ?
Se podiam cò d'Adès dins nòstre braç nos tenir l'una e l'autre
e totei dos gaudir dau meteís frejolum de gemiment !
Es que vouguèt la nòbla Persefòna en me mandant ton ombra
far créisser ma dolor e faire que sanglòte, coma veses ? »
Antau parlèra e me respondeguèt la nòbla de ma maire :
« Ai las, mon fiu, lo pus sofrent de totei leis umans que vivon,
Persefòna, filha de Jòu, a pas vougut aquesta engana.
Mai es la lei per nosautres mortaus, totei, quora morèm :
Nòstre nêvis nos tènnon plus la carn pegada a nòstreis òs,
mai lo vam poderós dau fuòc que giscla a lengas dau lenhier
o dompta tot. Tre que deis òs emblanquesits fugís la vida,
l'arma pren sa volada e s'enfugís coma foguèsse un sòmi.
Que lo besonh de jorn ara te prenga ! E tot çò dich lo sâpias !
A ta molher dins l'avenir auràs d'o dire. Ara vai-te'n.*

RL : E per finir...

■ **PS** : Per finir, òc, es lo retorn, non ?

RL : Es lo retorn a Itaca.

■ **PS** : A Itaca.

RL : Alòrs lei Feacians i an donat un batèu, tot un equipatge e Ulisses es en proa, davant lo batèu e vai de l'iscla dei Feacians, dei Feacis, qu'es Còrfo...

■ **PS** : *Al nòrd d'Itaca.*

RL : ... fins a Itaca, qu'es pas tant luènh qu'aquò. A alòrs, çò que se passa es que, dempuèi vint ans, pensa d'arribar a Itaca e n'a talament vist, n'a talament patit qu'es ablasigat e que s'endòrm. E bèn i a... Es que arriba endormit a Itaca. Alòrs, la fin. Se vai donc, se'n vai a la proa...

■ **PS** : *Òc, an levada l'ancora.*

RL :

*Quand foguèron gandits a la còsta de mar amb au batèu,
lei de la nòbla escòrta arrenquèron tanlèu dedins la nau
lo beure e la manjada que per lo viatge s'èra adobat,
per Ulisses despleguèron sus la quintaina de la popa
una couceda amb la coberta e lo lençòu teissut de lin,
per que i dormiguèsse d'un sòm fons, a l'escart dei bocans.
Adonc s'embarquèt el e s'enanèt alongar en silenci,
quand aguèt pres cada remaire sa plaça segon son òrdre.
Se desfaguèt l'armeg de la pèira traucada. Se clinèron
aitanlèu lei vogaire' e dei lòngs rems soilevavan l'escuma.
Sus sei parpèlas pesava ja lo solaç de la sòm doça
sensa desvelh, tota semblanta a la patz suava de la mòrt.
Coma a través la plana lisca una quadriga de grinhons
lançats ensems e bombissents sota lo flisc de la correja
se desalenan a devorar lo camin que se i duerp,
d'aquela sòrta bombissíá la proa e l'ondada violeta
de la grand mar restontidosa darrier ela s'enfuriava.
La nau n'anava ansin sens empacha ni perilh ; lo moisset,
l'auriá pas corsejada, lo pus prompt deis aucèus en son vòu.
Corriá, limpava, e se talhava leis ondadas de la mar
en emportant l'eròi que sei pensada' egalavan ai dieus,
e que son còr aviá tantei dolors fins aquí conegudas.
Sens bolegar dormiá, desoblidant tot lo malan patit.
Just que naissiá l'ensenha pus esbrilhaudanta, la qu'anóncia
que se lèva la lutz de l'Auba dins sa brèça de brumada,
alara lo vaissèu traversaire de mar tocava l'Iscla.*

■ **PS** : *Tocava l'iscla. Mercé Robèrt de nos aver menats aquí totes ensembles darrier Ulisses e cap a l'iscla, e per l'arribada. La bona arribada. Mercé.*